

CDV in gesprek over minder- hedenbeleid

Door Thijs Jansen

foto Dirk Hol

Het voorkomen van onderwijsachterstanden bij allochtone kinderen is al ongeveer 15 jaar doelstelling van beleid. De Nederlandse overheid heeft hiertoe tientallen miljoenen gulden besteed aan voor- en vroegschoolse gezinsinterventieprogramma's als OPSTAP, OPSTAP OPNIEUW en andere. Dat is verspild geld, zegt Lotty Eldering, hoogleraar Interculturele Pedagogiek aan de Universiteit van Leiden. Dergelijke gezinsinterventieprojecten zijn in wetenschappelijke toetsingen keer op keer ineffectief gebleken. Toch zijn achtereenvolgende regeringen willens en wetens doorgedaan met de invoering. Er lijkt een volstrekt gebrek aan belangstelling te zijn voor de uitkomsten van onderzoek naar de effectiviteit van deze gesubsidieerde programma's. Eldering hekelt deze onverantwoorde symboolpolitiek.

ELDERING: 'In het midden van de jaren tachtig groeide het bewustzijn dat er iets gedaan moest worden tegen de opvallend slechte schoolprestaties van allochtone kinderen, en dan met name kinderen van eerste generatie immigranten. Men wilde dit voorkomen door educatieve interventies, liefst vanaf de peutertijd en wel in de thuisomgeving. Een van de eerste gezinsondersteunende programma's voor allochtone moeders en kleuters was OPSTAP. Ik stond aan de basis van de introductie van OPSTAP in Nederland. Op verzoek van het ministerie van - destijds - wvc ben ik in 1984 samen met een ambtenaar van het ministerie afgereisd naar Israël. Op zoek naar een project voor immigrantenvrouwen. Daar zijn wij rondgeleid door het ministerie van Arbeid langs allerlei projecten. Maar er was geen enkel project voor immigrantenvrouwen. Lea Dasberg die destijds daar gasthoogleraar was, heeft mij toen geattendeerd op het zogenaamde HIPPY-project ontwikkeld door prof. Avima Lombard van de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem ten behoeve van oriëntaals-Joodse immigrantengezinnen (waaronder veel van Marokkaanse afkomst). Dit project is in Israël op grote schaal uitgevoerd. Ik werd in 1985 uitgenodigd om een workshop bij te wonen voor informatie en training. Daarna heb ik een voorstel geschreven om ermee te experimenteren in Nederland. De afspraak was dat de Averroës Stichting de ontwikkeling en uitvoering van een Nederlandse variant ter hand zou nemen en dat de Universiteit van Amsterdam een onderzoek zou doen naar de effectiviteit. Dat laatste was - terecht en verstandig - een voorwaarde voor invoering en subsidiering van het ministe-

rie van wvc. Mij werd gezegd dat ambtenaren invoering van zo'n duur experiment niet zouden kunnen verantwoorden wanneer niet werd nagegaan wat de effectiviteit ervan was. Het OPSTAP-experiment werd opgezet in Amsterdam. Aan het experiment deden Nederlandse, Surinaamse/Hindoestaanse, Turkse en Marokkaanse moeder/kind-paren mee. Uit de effectrapportage over 1987 tot 1992 - door de Rijks Universiteit Leiden waar ik toen werkte - bleek dat er weinig effecten vast te stellen waren.'

CDV: Helemaal geen effecten?

ELDERING: 'Er waren bij de kinderen nauwelijks effecten te bespeuren. Het enige effect was een wat grotere Nederlandse woordenschat bij de Marokkaanse kinderen. Dat was echter makkelijk te verklaren. Er is destijds voor gekozen om het experiment uit te voeren in de eigen taal: Turkse kinderen en moeders in het Turks bijvoorbeeld. Bij Marokkaanse moeders en kinderen was dat echter onmogelijk. In Marokko zijn er twee spreektaalen: Marokkaans Arabisch en Berbers. De geschreven taal is literair Arabisch. De meeste Marokkanen waren analfabeet en dus werd het materiaal in het Nederlands aangeboden. Bovendien hielpen vaak oudere kinderen die al Nederlands spraken. Het was dus geen wonder dat de kinderen na het project wat meer Nederlandse woorden hadden geleerd. De conclusies van het onderzoek waren dat er weinig effecten op de kinderen en geen effecten op de moeders te constateren waren. Dat neemt niet weg dat de moeders het wel leuk gevonden hadden en ze zeiden vaak dat ze veel ge-

leerd hadden. Maar dat was niet aan te tonen. Aanbevolen is destijds om het programma niet gezinsgericht, maar institutiericht te maken. Dat wil zeggen dat de projecten in crèches in plaats van in gezinnen een plek zouden moeten krijgen. Zo'n intensief wekenlang project was voor de moeders wel erg zwaar.'

Effectrapportages genegeerd

CDV: Hoe reageerde het ministerie op de negatieve uitkomsten?

ELDERING: 'Die waren op dat moment niet meer welkom. Voordat de negatieve resultaten van de effectrapportage bekend werden (in 1991) was er geld uit de subsidiestroom voor de kinderopvang gereserveerd voor een grootschalige invoering

lang met het ministerie moeten onderhandelen over de tekst van het persbericht ter gelegenheid van de overhandiging van de effectrapportage. Als de tekst het ministerie niet beviel zou het rapport niet aan de minister kunnen worden aangeboden. Ik heb destijds nog een ingezonden stuk in de krant trachten te krijgen, maar dat is mij niet gelukt. Ik vermoed dat de invloed van de afdeling-Voorlichting van het ministerie zo ver reikte. Men wilde de boodschap niet horen en evenmin kwam het uit dat anderen de boodschap zouden horen.'

CDV: De grootschalige invoering is dus van start gegaan?

ELDERING: 'Ja en dat gebeurde heel effectief. De gemeenten kregen eerst veel en

MEVR. PROF. DR. L. ELDERING

van de OPSTAP-projecten. Er was al bepaald dat deze ingezet zouden gaan worden. Ik heb toen de verantwoordelijke topambtenaar gewaarschuwd dat de effecten niet erg groot zouden blijken te zijn. Hij zei dat de beslissing al genomen was en dat men de grootschalige invoering gewoon zou doorzetten. Ik heb destijds heel

later stapsgewijs afnemende subsidie en dat werkte heel goed. Vijf jaar na afloop van het eerste experiment heb ik de experimentele en controlekinderen van destijds weer opgespoord en wederom getest op eventuele lange termijn effecten. Dit onderzoek deed ik in eigen beheer. Toen bleek dat zelfs de marginale effecten bij

de Marokkaanse kinderen verdwenen waren. De conclusie was nogmaals dat het programma OPSTAP weinig tot geen effecten had op kinderen en al helemaal niet op de moeders.'

CDV: Kwam het ministerie onder invloed van deze effectrapportage tot inkeer?

ELDERING: 'Integendeel. Het ministerie initieerde nog veel meer van dit soort projecten, waaronder OPSTAPJE, voor kinderen van 2 tot 4 jaar. Dit is door mijn collega Dolph Kohnstamm geëvalueerd. Ook daaruit bleek dat de experimentele kinderen het niet beter deden dan de controlekinderen. Er werden opnieuw geen effecten gevonden. Het ministerie heeft het bekend worden van deze negatieve resultaten een jaar weten uit te stellen door Kohnstamm meer geld te geven om het onderzoek nog eens met een andere controlegroep uit te voeren. Maar ook dat leverde niets op. Mijn collega Paul Vedder heeft recent het programma STAP DOOR onderzocht en ook dat leverde niets op. Op het ogenblik wordt OPSTAP OPNIEUW onderzocht en insiders zeggen dat daaruit zelfs zal blijken dat de controlegroep het zelfs beter doet dan de experimentele groep. De conclusie kan na bijna 15 jaar toch echt niet anders luiden dan dat projecten van het genre OPSTAP gewoonweg niet effectief zijn, hoe spijtig dat ook moge zijn.'

CDV: Hoe staat het met onderzoek in andere landen naar de effectiviteit van dit soort op ouders en kinderen gerichte educatieve programma's? Was het oorspronkelijke project in Israël eigenlijk wel op effectiviteit onderzocht?

ELDERING: 'Ja, in Israël zijn wel effecten gemeten. Maar daarover heb ik zo mijn twijfels. Ten eerste omdat de uitvoerder zelf het project geëvalueerd heeft. Ik geloof - zeker na mijn ervaringen in Nederland - echt uitsluitend in onafhankelijke toetsingen. Ten tweede werden die experimenten in een geheel andere context uitgevoerd. Het onderwijs in Israël was destijds zo belabberd dat de gemeten effecten daarmee kunnen samenhangen.

Voorstanders van interventieprogramma's voor jonge kinderen verwijzen nog al eens naar de positieve effecten van het Perry Preschool project van David Weikart. Dat project is uitgevoerd in een periode (1962-1967) waarin nog nauwelijks sprake was van kleuteronderwijs. Het doel van dit project was dan ook om na te gaan of een kwalitatief goed kleuterprogramma effect zou hebben op de intelligentie en schoolprestaties van deelnemende kinderen. In dit project werd een cognitief georiënteerd programma, het *High/Scope*-curriculum, aangeboden. Dit is ook later gebruikt in het '*Curriculum Demonstration Project* (1967-1970), dat tot doel had na te gaan welk van drie curricula het meeste effect had op kleuters. De kinderen van dit project zijn longitudinaal gevolgd. Op 15-jarige leeftijd manifesteerden zich significante verschillen in functionele competentie en maatschappelijke aangepastheid tussen de drie groepen ten gunste van de kinderen die het *High/Scope*-curriculum hadden gevolgd. Het is niet overtuigend vast komen te staan dat de positieve effecten resultaat waren van het curriculum. Het longitudinale onderzoek van Weikart c.s. is nooit gerepliceerd. Het is daarom raadzaam de nodige reserves in acht te nemen

ten aanzien van de uitkomsten. Overigens hebben Weikart en zijn medewerkers de gezinscomponent van het programma al enige jaren afgeschaft omdat deze geen effecten te zien gaf. In Nederland is het zogenaamde Caleidoscoop-programma gebaseerd op het *High/Scope*-programma. De conclusie is dus dat ook onderzoeken in het buitenland geen overtuigende resultaten van gezinsinterventieprogramma's te zien geven.'

CDV: Hoe verklaart u het halsstarrig vasthouden aan dit soort projecten?

FLDERING: 'Een van de redenen is dat deze projecten ideologisch heel goed liggen in de PvdA. Ze zijn een soort paradepaardje, een tastbaar bewijs dat er iets gedaan wordt/kan worden aan de achterstand van allochtone kinderen. Het is bovendien één van de 'successen' van PvdA-minister d'Ancona. Een andere reden is dat de mensen die eraan meedoen enthousiast zijn, bijvoorbeeld de (buurt)moeders. Dat kan echter geen maatstaf zijn voor succes. Om mensen enthousiast te maken zijn ook minder dure methoden te bedenken. Tenslotte: als er eenmaal gekozen is voor institutionalisering worden altijd wel weer redenen gevonden om er toch maar niet meer mee te stoppen. Opvallend is bijvoorbeeld dat de legitimatie van de projecten in de loop van de tijd verschuift. De projecten waren - zoals gezegd - bedoeld om de onderwijspositie van allochtone kinderen te verbeteren door hun ouders te leren hoe zij hen cognitief kunnen ondersteunen. Deze taak werd in handen gelegd van buurtmoeders, bijvoorbeeld Turkse of Marokkaanse moeders die een voorbeeld

zouden kunnen zijn. Op een gegeven moment kreeg het ministerie van Sociale Zaken belangstelling voor deze buurtmoeders. Het had geld voor banenplannen en investeerde toen ook in de OPSTAP-achtige projecten. Hiermee verschoof het doel ervan: het doel werd allochtone vrouwen door middel van de functie van buurtmoeder een 'opstapje' naar de arbeidsmarkt te bieden. Gemiddeld na een jaar verdwenen buurtmoeders daardoor. En dat was weer niet goed voor de oorspronkelijke doelstelling. Door het succes kreeg het ministerie van Sociale Zaken echter belang bij het instandhouden van deze projecten. Recentelijk heeft het ministerie van Justitie bovendien belangstelling gekregen, maar weer om een andere reden: het heeft belang bij vroege interventie in allochtone gezinnen om jeugdcriminaliteit te voorkomen. Deze belangstelling is gestimuleerd door twee rapporten van mevrouw Josine Junger-Tas: *Jeugd en Gezin. Preventie vanuit een justitieel perspectief* (1996) *Jeugd en Gezin II Naar een effectief preventiebeleid*. In die rapporten staan bijzonder waardevolle adviezen, maar het is verbazingwekkend dat Junger-Tas tot in haar meest recente publicaties OPSTAP-achtige projecten aanraadt en de negatieve evaluatie-uitkomsten negeert. Daarmee legitimeert zij de voortzetting van tot nog toe niet effectief gebleken programma's.'

Nederlandse taal

CDV: Als de OPSTAP-achtige projecten niet werken. Wat kan er dan gedaan worden aan de educatieve achterstand van allochtone leerlingen?

ELDERING: 'Ik acht het zo vroeg mogelijk aanleren van de Nederlandse taal op school van het allergrootste belang. Recent beginnen politici daarvoor meer aandacht te krijgen. Het heeft echter heel lang geduurd voordat het belang hiervan doordrong. De geschiedenis van die bewustwording is interessant. In Nederland is veel te lang vastgehouden aan het recht op onderwijs in de Eigen Taal en Cultuur (OETC). Dat is veel te lang gekoesterd door de Haagse politiek inclusief het CDA. Het gaat terug op de eerste helft van de jaren zeventig. De toen zogeheten 'gastarbeiders' uit onder andere Italië, Spanje en Griekenland lieten hun kinderen - overigens buiten (!) schooltijd - onderwijs in eigen taal en cultuur volgen, met het oog op terugkeer naar het eigen land. De Nederlandse overheid heeft dit geïnstitutionaliseerd en voerde het vak OETC in, aanvankelijk twee dagdelen per week (in totaal 1 dag). De kinderen kregen les in de eigen taal, aardrijkskunde, geschiedenis en religie. Zij konden deze lessen in een centrum buiten de school volgen in schooltijd (!). Het gevolg hiervan was dat het ten koste van de reguliere vakken ging. Het heeft heel lang geduurd voordat men ging beseffen dat allochtone kinderen hierdoor juist een achterstand opliepen. Na een tijd werd OETC teruggebracht tot 1 dagdeel dat op de eigen school gevolgd kon worden. Vergelijkbaar met de OPSTAP-achtige projecten bleek OETC een taai politiek correct symbool. Er werden steeds weer nieuwe argumenten naar voren gebracht om het in stand te houden: het onderhouden van de eigen taal zou het 'gevoel van veiligheid' vergroten; het oefenen van de eigen taal zou het aanle-

ren van het Nederlands als tweede taal vergemakkelijken; men zou beter met de familie uit het eigen land kunnen communiceren.'

CDV: Gaan die argumenten dan niet op?

ELDERING: 'Ten eerste moet gezegd worden dat de veronderstelling achter OETC eigenlijk was dat de allochtone leerlingen maar tijdelijk in Nederland zouden blijven. Dat ging al lange tijd niet meer op, maar daaruit werden geen conclusies getrokken. Dat kwam de politiek blijkbaar lange tijd gewoonweg niet uit. Ten tweede moet gezegd worden dat de argumenten die gebruikt werden ter legitimering van het vak oncontroleerbaar waren. Bijvoorbeeld het argument dat het kennen van de 'moedertaal' het aanleren van het Nederlands als tweede taal zou vergemakkelijken, is nooit wetenschappelijk aangetoond. Uit onderzoek bleek dat het voor OETC gebruikte lesmateriaal zelfs nauwelijks getoetst was aan de vooronderstelde functies van het vak en dat de doelstelling om een opstap te bieden voor het leren van het Nederlands geen enkele rol speelde. OETC werd vaak eenvoudigweg in de thuislandtaal gegeven. Ten derde zag men over het hoofd dat allochtone leerlingen op achterstand bleven doordat ze een flink deel van de reguliere lessen misten door het volgen van OETC. De commissie Van Kemenade - waarvan ik deel uitmaakte - heeft in 1992 in het rapport 'Ceders in de tuin' terecht geadviseerd om het vak OETC te laten vallen, maar wel nog ruimte te bieden voor onderwijs in allochtone levende talen, maar dan buiten schooltijd. Pas vanaf dat jaar is men pas begonnen

consequenties te verbinden aan het te laat ingezien belang van het leren van Nederlands.

In datzelfde jaar hebben L. Lucassen en A.J.F. Köbben in een boek uitvoerig gedocumenteerd hoe de politiek zich in de jaren tachtig doof heeft gehouden voor (wetenschappelijk) gefundeerde kritiek op de OETC. Eenzelfde patroon is nu in de negentiger jaren herkenbaar bij de omgang met gezinsinterventieprogramma's.

Symboolpolitiek

^{C DV}: Uit uw analyses van de OPSTAP-achtige projecten en het onderwijs in eigen taal en cultuur blijkt dat het 'minderheden'-beleid een hoog symbolisch gehalte heeft.

ELDERING: 'Ja, Nederlandse politici zijn bereid veel geld te investeren in 'minderheden'-beleid zonder na te gaan of de goede instrumenten worden gebruikt. Mijn indruk is dat met dit beleid te weinig zakelijk en te zeer ideologisch wordt omgegaan en het flink ontbreekt aan lange termijn denken. Er worden allerlei projecten gestart zonder dat vaststaat of ze effectief zijn. En zelfs al is gebleken dat ze niet-effectief zijn houdt men eraan vast. Ik kan mij daarom niet aan de indruk onttrekken dat dit soort projecten vaak slechts een alibi-functie hebben. Het is onverantwoorde symboolpolitiek'.

Literatuur

Berg-Eldering, Lotty van den; Graaff, Beade; Wesselink, Jolien & Waarts-Grinwis, Lucie (1988) *OPSTAP: Een HIPPY-programma*

in Nederland, Interim-rapport 1 (uitgebracht aan het ministerie van wvc), Sectie Interculturele Pedagogiek.

Eldering, L., G. van Duijn, B. de Graaff, L. Waarts-Grinwis, J. Wesselink & A. van Wijk (1991) *OPSTAP: een HIPPY-programma in Nederland. Interimrapport 2* (aan het ministerie van wvc).

Eldering, L. & Vedder, P. (1992) *OPSTAP, een opstap naar meer schoolsucces voor allochtone kinderen?* Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Eldering, Lotty & Vedder, Paul (1997). *De preventieve waarde van OPSTAP*. Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding en Onderwijs, 13 (6), p. 360-368.

Eldering, Lotty & Vedder, Paul (in druk): *The Dutch Experiment with the Home Intervention Program for Preschool Youngsters (HIPPY)*. In: Lotty Eldering & Paul Leseman (eds) *Effective Early Education. Cross-Cultural Perspectives*. New York.

L. Lucassen & A.J.F. Köbben (1992) *Het partiële gelijk: controverses over het onderwijs in de eigen taal en cultuur en de rol daarbij van beleid en wetenschap, 1951-1991*. Amsterdam/Lisse.